

DOĞU İLE BATI ARASINDA BİR GEZGİN-RESSAM:CHARLES DOUSSAULT (1814-1880)¹

Semra DAŞCI ²

Avrupalının deniz aşırı ülkelere ve kültürel serüvenlere duyduğu ilginin arttığı 19. yüzyılda, çok sayıda gezgin ve ressamın, Doğu yolculuğunun büyüleyici duraklarından biri olan Osmanlı topraklarına geldiği görülür. Osmanlı tarihinde Batılılaşma dönemi olarak bilinen bu yüzyıl, sahne olmaya başladığı pek çok değişimin yanında, yöneticilerinin sanata gösterdikleri ilgi bakımından da dikkat çekicidir. Bir yandan öğrenim için Batı'ya gönderilen öğrenciler, diğer yandan Batılılaşma çabaları ve değişimlere rağmen Batılının gözünde Osmanlı kültürü ve Osmanlı sultanlarının yaşam biçimi Oryantal gizemini korumuş, yabancı ressamlar, bu zalim, zevk düşkün ve zengin sultanları resmedebilmek için adeta birbirleriyle yarışmışlardır.

Yabancı ressamların, Osmanlı sultanlarının portrelerini yapmak üzere ülkeye gelmeleri aslında 19. yüzyıldan önceye dayanmaktadır. Bu noktada, ülkeye gelen elçi heyetlerinin önemli bir rol oynadıkları görülür. Uluslararası ilişkilerin sürdürülmesinde büyük önem taşıyan elçiler, Osmanlı topraklarına yabancı ressamların gelmesinde de oldukça etkili olmuştur. Elçi heyetleri ile birlikte gelen ressamlar, başta başkent İstanbul olmak üzere pek çok kenti ziyaret etmiş, yapmış oldukları eskizlerden ve almış oldukları notlardan daha sonraki yıllarda da yararlanmışlardır.

Bu sanatçılardan biri de bu çalışmanın konusunu oluşturan Fransız Oryantalist sanatçı Charles Doussault'dur (1814-1880). Yaşamı hakkında fazla bilgi bulunmayan Doussault, çağdaşı birçok Oryantalist ressamın aksine ihmal edilmiştir. Bu nedenle, ressamın, eski Fransız Konsolosu olan dostu Adolphe Billecocq'a (Res.1) yazdığı mektuplar bu anlamda büyük önem taşımaktadır. Doğu'ya geziler yapan Doussault, bu gezilere ait izlenimlerini aktardığı resimleri 1834 -1870 yılları arasında açılan Paris Salon sergilerinde izleyici önüne çıkarmıştır. Doussault'nun, elçi Billecocq'un yazdığı tavsiye mektubu ile sultanın portresini yapmak üzere 1846 yılı Aralık ayında özel olarak Bükreş'ten İstanbul'a geldiği anlaşılmaktadır. Achille Déveria'nın öğrencisi olan Doussault'nun Osmanlı kültürüne duyduğu ilgi, büyük bir olasılıkla hocasından kaynaklanır, zira Déveria'nın, Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan ve II.Mahmud'u betimleyen 1829 tarihli litografi çalışması da bunu bir anlamda doğrulamaktadır. Doussault, Karadeniz'de yaptığı yorucu yolculuğun ertesi günü, henüz yol yorgunluğu geçmeden elçiliğin çevirmeni ile birlikte Eski Çırağan Sarayı'na sultanı görmeye gitmiş, yazdığı mektuplarda bu konuyla ilgili ayrıntılara yer vermiştir. At üzerinde yağmur altında saraya gelen ressam, portresine hemen başlanmasını isteyen padişahın bu arzusunun uygunsuz bir davranış olmakla birlikte reddetmiş, huzura kabul edilmeyi beklemediğinden yanında resim

¹ Bu çalışma Kasım 2003 tarihinde Rennes, Musée des Beaux-Arts de Rennes'de yapılan araştırma sonucunda hazırlanmıştır. Gösterdikleri ilgi ve yardımlarından dolayı Patrick Daum ve François Coulon'a teşekkürlerimi sunarım.

² Yrd.Doç.Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Batı Sanatı ve Çağdaş Sanat Anabilim Dalı.

malzemelerini getirmemesini gerekçe olarak göstermiştir. Doussault, ertesini gün Abdülmecid'in portresini yapmaya başlamış, mektuplarında sultan ile aralarında geçen konuşmalara da yer vermiştir. Abdülmecid'in sanata ve sanatçıya olan saygısı karşısında etkilendiği anlaşılan ressam, çoğu soyluda ve burjuvada bu duyarlılığın bulunmadığından söz eder. Charles Doussault'nun 14 Ekim 1854 tarihli L'illustration'da yayınlanan deseni, 1846 yılında yapmış olduğu Sultan Abdülmecid portresi hakkında bir fikir vermektedir. Burada sultan, tören giysileri içinde ayakta durmakta, sahnenin dekoru ise tamamen Avrupa tarzını yansıtmaktadır.³

Doussault gibi gezgin ressamın ortaya koydukları yapıtlar, aslında sanatçının yalnızca üslupsal seçimini ya da sanatsal ilgilerini anlatmakla kalmaz, resimledikleri yerlerin ya da insanların sosyal ve kültürel yapısını, hatta mimari dokusunu da görsel açıdan belgeleyerek, bu bilgileri daha sonraki yüzyıllara taşır. Bu yolla, bugün mevcut olmayan ya da kısmen ayakta kalabilmiş olan birçok tarihsel mekan hakkında bilgi edinmek mümkün olabilmektedir. Doussault'ya ait bu türde çalışmalardan biri de, bugün Musée des Beaux-Arts de Rennes'de bulunan ve müze kayıtlarına *Trabzon'da Bir Camii* (Res.2) adı ile geçen suluboya resimdir.⁴ Sanatçı, aynı yerde korunan diğer yapıtlarında olduğu gibi burada da karakalemle oluşturduğu konturları suluboya ile renklendirmiş, ağırlıklı olarak pastel tonları kullanmıştır. Canlı bir kızıl tonu ise özellikle caminin kiremitlerinde dikkati çeker. Kayıtlarda hangi yapı olduğu belirtilmemiş olmasına rağmen, Trabzon'daki camiler incelendiğinde yapının, Osmanlı mimarisinde görülen tek kubbeli camilerin önemli örneklerinden biri olan ve giriş kapısının üzerindeki kitabeden 1668 (H 1079) yılında Musa Paşa tarafından yaptırıldığı anlaşılan *Musa Paşa Camii* (Res.3) olduğu anlaşılmaktadır.⁵ Orta Hisar'da bulunan yapının kesme taş duvarları ve kiremitle kaplı çatısı, Doussault'nun betimlediği zamandan bu yana özelliğini koruyan bölümlerdedir. Yapının, iki sütuna oturan üç kemerli son cemaat yeri dıştan eğimli bir çatı ile örtülmüş, doğuda kalan üçüncü bölmenin önüne ise bir minare yerleştirilmiştir. Yapının yaklaşık 19. yüzyıl ortalarına ya da daha sonraya tarihlenen betiminde gördüğümüz, minarenin gövdesindeki ve son cemaat yeri kemerlerindeki renkli taş işçiliği ile şerefe günümüze dek bu görüntüsünü koruyamamışsa da şerefe altındaki taş süsleme, kısmen de olsa varlığını sürdürebilmiştir. Yapının o dönemdeki durumu hakkında bilgi veren bu çalışma, ressamın üslubu ile ilgili olarak da bir şeyler anlatmaktadır. Kompozisyonun merkezinde yer alan ve asıl konuyu

³ S. Germaner – Z. İnankur, *Oryantalistlerin İstanbulu*, İstanbul 2002, s. 90-92. Desen için bkz: aynı eser s. 92.

⁴ Musée des Beaux-Arts de Rennes'de Doussault'ya ait 7 çizim bulunmaktadır:

880.28.3 *Bağdat Şam Yolu*

880.28.4 *Şam'da Doğu Kapısı*

880.28.5 *Bursa Olympos'un (Uludağ) Zirvesinde Pınarbaşı*

880.28.6 *Petite Valachie'de Kilise*

880.28.7 *Trabzon'da Bir Cami*

880.28.8 *Trabzon Orta Hisar Camii*

880.28.10 *Dinlenen Türkler*

Sanatçının bu çalışmalarının bir bölümü sergilenmiştir; “*Ernest Renan 1823-1892: un Cete en Orient*” Musée d'Histoire, St. Brieuc, 1 Temmuz-18 Ekim 1992.

Musée de Bretagne, Rennes, 4 Kasım 1992-4 Ocak 1993.

⁵ H. Karpuz, *Trabzon*, Ankara 1990, s. 39.

Doğu İle Batı Arasında Bir Gezgin-Ressam: Charles Doussault (1814-1880)¹

oluşturan cami, ayrıntı gözetilerek ele alınan tek unsur değildir. Yapıya ilişkin mimari ve dekoratif ayrıntılar ressam tarafından titizlikle ele alınırken, yapının bulunduğu sokak, sokaktaki diğer binalar ve insanlar da aynı dikkati ve gözlem gücünü yansıtmaktadır. Konpozisyonun sağ tarafındaki yapının duvarına bitişik sokak çeşmesinden testisini dolduran kadın bir eliyle testini tutarken, diğer eliyle de yüzünü örtmekte, sarık ve cüppeleri ile sakallı iki erkek figürü ise cami kapısı önünde sohbet etmektedirler. Ressam, bir eli kulağında ezan okumakta olan cami imamını da şerefeye yerleştirmeyi ihmal etmemiş, günlük yaşama dair yakaladığı küçük ayrıntılarla resmine bir hareket ve canlılık kazandırmıştır.

Charles Doussault'nun, Trabzon'dan seçtiği bir diğer konu ise yine bir camiye, *Orta Hisar Camii*'ne (Res.4) aittir. Bir kilise olarak ilk inşası 914 yılına kadar inen ve *Panaghia Chrysokephalos* adı verilen yapının bugünkü planının 12. yüzyıla tarihlendiği düşünülmektedir. Yunan haçı planlı yapı, çeşitli dönemlerde onarımlar geçirmiş ve zamanında kentin baş kilisesi olmasından dolayı süslemesine büyük bir önem verilmiştir; Türk döneminde üzerleri sıvayan freskolar ve bema bölümü ile yerlerde bulunan mozaikler de bu dekorasyona ait unsurlardır. Fetihten sonra camiye çevrilen yapıya mihrap ve minare eklenmiş, farklı tarihlerde çeşitli süslemeler yapılarak kitabeler konmuştur.⁶ Yapı, tüm bu özellikleri ile Doussault'nun ilgisini çekmiş olmalıdır ki, bu yapının bir bölümü ile yakınında bulunan bazı yapıları da içeren bir sahne meydana getirmiş ve önceki çalışmasında olduğu gibi burada da sahneyi figürlerle canlandırmıştır. Sanatçı, *Orta Hisar Camii*'nin sahip olduğu zengin dekoratif görünüm ile görkemli çekiciliği yaptığı resme yansıtmaya çalışmıştır. Karakalem izlerinin görüldüğü kompozisyona yine pastel renkler hakimken, giysi ve yapılara ait ayrıntılarda yer yer kırmızı tonlarının vurgusu dikkati çekmektedir.

Bursa Olympos'un (Uludağ) Zirvesinde Pınarbaşı (Res.6) adlı çalışmasında da aynı üslubu sürdüren Doussault, burada da gerek manzara, gerekse figürler üzerinde incelikle durmuştur. Ressamın, Oryantalist çalışmalarından bir diğeri de müze kayıtlarına *Dinlenen Türkler* (Res.7) adı ile geçen suluboya çalışmadır. Üzerinde durduğumuz diğer resimlerinin aksine ressam, burada tamamen figüre dayalı bir kompozisyon oluşturmuştur. Oldukça canlı ve belirgin çizgilere ve renklere sahip olan sahnede, özellikle gökyüzünün mavisini ile giysilerin kırmızı renkli ayrıntıları belirginlik kazanmakta, uzanan figürlerin göz, ağız ve burun gibi bazı ayrıntılarında ise kurşunkalem kullanımı öne çıkmaktadır.

Kutsal topraklara seyahat etmenin bir moda haline geldiği bu dönemde Doussault'nun da bu modaya uyduğu anlaşılmaktadır. *Şam'da Doğu Kapısı* (Res.8) ressamın Anadolu dışında gittiği Doğu topraklarında yapmış olduğu çalışmalardan biridir. Rennes Müzesi'nde bulunan bu suluboya çalışma, üslup açısından ressamın diğer yapıtları ile benzer özellikler taşımaktadır. Sanatçının imzasını taşıyan sahnede, engin bir Doğu manzarasına yayılmış olan kent surları ile yerel giysiler içindeki figürlerin birbirinden farklı hareketliliği göze çarpmaktadır.

19. yüzyıl boyunca Oryantalist resimlerin Avrupa ve Amerika'da yaygınlık kazandığı ve bu alanda çalışan sanatçıların sayısında bir artış görüldüğü dikkati çeker. Yabancı kültürleri ve halkları anlatan bu resimler, tarihsel resimler ile klasik çıplakların, yani geleneksel konuların yerini almaya başlamıştır. Sanayi Devrimi ile zenginleşen sanayici ve bankerler bu resimlerin başta gelen alıcıları

⁶ Karpuz, s. 17.

olmuş, Oryantalist tablolar egzotizm, erotizm ve şiddet sahneleri ile içinde yaşadıkları toplumun tekdüze kuralcılığından bir anlamda kaçış olanağı doğurmuştur. 1840-1880 yılları arasında bu konuları ele alan sanatçıların gelirinin yüksek olması da Oryantalist resim piyasasının hareketliliğini göstermektedir. Oryantalizm'in Batı'da bu ölçüde tutulması, ikinci dereceden birçok sanatçının da bu konulara yönelmesine neden olmuş, bu durum yapıtların niteliklerinde bir düşüşe yol açmıştır. Bunun dışında, turizmin gelişmesi ve fotoğrafın yaygınlaşmasıyla Doğu, Avrupalılar için daha ulaşılır hale gelmiş ve eski gizemini giderek yitirmiştir.⁷

Charles Doussault, Doğu gezisi ve Oryantalist konulu çalışmaları dışında Romanya, özellikle de Bükreş'i konu alan çalışmaları ile de dikkati çeker. Doussault'nun İstanbul'a gelmesinde etkili olan elçi Billecocq ile yolları bu kez de Romanya'da kesişmekte, Adolphe Billecocq'un adına, 1840'lı yıllarda Fransa ve Romanya arasındaki diplomatik ilişkilerde rastlanırken, ressam Doussault'nun da bir süre burada bulunduğu, özellikle de Bükreş'i konu alan gravür ve suluboya çalışmalarından anlaşılmaktadır. Bükreş'in hala işletilen en eski oteli olan ve Eski Saray'ın (Curtea Veche) kalıntılarının yakınında kurulan *Manuk Hanı* (Hanul lui Manuc) (Res.9-10) Doussault'yu etkileyen yapılardan biri olmuştur. Romanya Ulusal Sanat Müzesi'nde bulunan çalışmasında ressam, 1808'de, Manuk Bey adıyla tanınan Emanuel Marzaian adlı zengin bir Ermeni tüccar tarafından yaptırılan hanı betimlemektedir. 1806-1812 tarihli Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan Bükreş Antlaşması'nın (28 Eylül 1812) ilk görüşmeleri burada yapılmıştır. 1842'de kısa bir süre Bükreş Belediye Sarayı, 1880'lerde ise tiyatro olarak hizmet veren yapı, bugün otel olarak kullanılmaktadır. Birçok kez onarım geçirmesine karşın ana yapının ve özgün mimari özelliklerin değiştirilmemesi için çaba gösterilmiştir. Bu nedenle hanın bugünkü görünümü ile Doussault'nun resmettiği görünümü arasında büyük bir farklılık görülmez. Kervanlar ve at arabalarının girip çıktığı bir iç avlu etrafında gelişen hanın hareketli yaşamı, 1860 tarihli bir gravüre de açık biçimde yansımıştır (Res.11). Ahşap ayaklara oturan üç dilimli kemerlerin oluşturduğu portikosu ve üst katlara çıkışı sağlayan ahşap merdiveni ile yapı bugünkü görünümü ile uyumludur. Bacaların koyu dumanı ile islenen gökyüzü altında hanın avlusunu dolduran insan kalabalığı ve at arabaları, hanın o dönemde ne kadar canlı ve hareketli bir yer olduğunu gözler önüne sermektedir.

Doussault'nun Bükreş izlenimlerini aktardığı çalışmalarından biri de yine kentin önemli tarihsel yapılarından biri olan *Aziz George Kilisesi*'dir (Sf. Gheorghe Nou). Wallachia voyvodası Constantin Brâncoveanu tarafından yaptırılan kilise 17. yüzyıla tarihlenmektedir. Bugün de Bükreş'in önemli tarihsel ve turistik yapılarından birini oluşturan kilise, Doussault'nun fırçasından tuvale yansırken, ressamın karakteristik üslubu ile de uyum gösterir (Res.12). Mimarinin ayrıntılarına gösterdiği özen, diğer yapıtlarında da görülürken, sahneyi hareketlendiren figürler, aynı zamanda yapının boyutları hakkında da bir fikir vermektedir.

Yapıtlarından yola çıkarak ele aldığımız Charles Doussault, kendisi gibi gezgin-ressam olan diğer meslektaşları gibi dönemi için tarihsel belge olarak değerlendirilebilecek resim ve gravürler bırakmıştır. Doussault, yalnızca Doğu'ya yönelmekle kalmamış, Avrupa'da dolaştığı yerleri de aynı dikkatle resimlerine aktarmıştır. Sanatçının resimlerinde manzara, mimari ve figür ustalıklarla birleşmektedir. Doussault, yalnızca İstanbul'a gelmekle kalmamış, Anadolu'nun başka

⁷ S. Germaner – Z. İnankur, *Oryantalizm ve Türkiye*, İstanbul 1989, s. 51.

Doğu İle Batı Arasında Bir Gezgin-Ressam: Charles Doussault (1814-1880)¹

yerleşim yerlerini de ziyaret ederek izlenimlerini yapıtlarına aktarmıştır. 19. yüzyılda düzelen gezi koşulları, sanatçıları yeni ve yabancı topraklara gitme konusunda kamçılarnış, demiryollarının gelişmesi ve buharlı gemilerin artması ile Kutsal Topraklar'a turlar düzenlenmeye başlanmış, Doğu daha ulaşılabilir hale gelmiştir. Bu koşullarda pek çok gezgin için Türkiye, çıkılacak Doğu gezisi için bir başlangıç noktası oluşturmuş, özellikle de başkent İstanbul yabancı konukların ilgisini her yönüyle çekmiştir. İstanbul ve İzmir, Kutsal Topraklar'a ve daha uzak yerlere gidecek gezginler için başlıca uğrak yeri haline gelmiş, 18-19 yüzyıllarda sayısız gezgin ve sanatçı Osmanlı'nın bu büyük kentlerine akın etmeyi sürdürmüştür.

KAYNAKÇA

GERMANER, Semra – İNANKUR, Zeynep, *Oryantalizm ve Türkiye*, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, İstanbul 1989.

GERMANER, Semra – İNANKUR, Zeynep, *Oryentalistlerin İstanbulu*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2002

KARPUZ, Haşim, *Trabzon*, Kültür Bakanlığı Yayınları /1127, Ankara 2002.

www.show.ro/bucuresti/pages 24.09.2006

Özet

Fransız sanatçı Charles Doussault, 19. yüzyılın gezgin-ressamlarından biridir. Achille Déveria'dan eğitim alan ressamın yaşamı hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Döneminin diğer Oryantalist ressamlarının çoğu ile kıyaslandığında araştırmacılar tarafından ihmal edildiği görülür. Doussault, 1846 yılında Osmanlı topraklarına gelmiş ve Sultan Abdülmecid'in bir portresini yapmıştır. Ressam, bu ziyaret ve sipariş konusunda, Fransa'nın İstanbul eski büyükelçisi Adolphe Billecocq tarafından desteklenmiştir. Doussault, Kutsal Topraklara da gitmiş ve yapmış olduğu Oryantalist çalışmaları 1834-1870 yılları arasında Paris Salonu'nda sergilemiştir. Ressam, yalnızca Doğu kentlerini değil, Bükreş gibi bulunduğu diğer kentleri de resmetmiştir. Charles Doussault resimlerinde manzara, mimari ve yöresel giysileri içindeki figürleri birleştirmiş ve mimari ayrıntıların gösterilmesine özel bir önem vermiştir.

Anahtar kelimeler: *Charles Doussault, Osmanlı, Oryantalizm, Resim sanatı, Gezgin-ressam.*

Abstract

The French artist Charles Doussault was one of the traveller-painters of the 19th century. He was trained by Achille Déveria but there is only limited information about his life and career since he was neglected by the researcher in comparison with the most of other Orientalists of the period. Doussault visited Ottoman lands in 1846 and made a portrait of Sultan Abdulmecid. Doussault was supported by the former French ambassador to Constantinople Adolphe Billecocq for this visit and order. He also went to Holy Lands and represented numerous Orientalist paintings and exhibited them at the Paris Salon between 1834-1870. He painted not only the Oriental cities, but also Bucharest and any other cities where he had been. Charles Doussault, unified in his paintings landscape, architecture and the figures dressed in local costumes and gave a special attention the architectural details.

Key words: *Charles Doussault, Ottoman, Orientalism, Painting art, Traveller-painter.*

Doğu İle Batı Arasında Bir Gezgin-Ressam: Charles Doussault (1814-1880)¹

Res.1- Fransa'nın Bükreş Büyükelçisi Adolphe Billecoq, 1843, gravür.

Res.2- *Trabzon'da Bir Camii*, Charles Doussault, kağıt üzerine karakalem ve suluboya, 27x20 cm. Env.no. 880.28.7, Musée des Beaux-Arts de Rennes.

Semra Daşçı

Res.3- Trabzon Musa Paşa Camii.

Res.4- *Trabzon Orta Hisar Camii*, Charles Doussault, kağıt üzerine karakalem ve suluboya, 17x25cm. Env.no. 880.28.8, Musée des Beaux-Arts de Rennes.

Doğu İle Batı Arasında Bir Gezgin-Ressam: Charles Doussault (1814-1880)¹

Res. 5- *Trabzon Orta Hisar Camii (Panaghia Chrysokephalos Kilisesi)*, ilk inşa yakl. 10. yüzyıl.

Res.6- *Bursa Olympos'un (Uludağ) Zirvesinde Pınarbaşı*, Charles Doussault, kağıt üzerine karakalem ve suluboya, 17x25cm. Env.no. 880.28.5, Musée des Beaux-Arts de Rennes.

Semra Daşçı

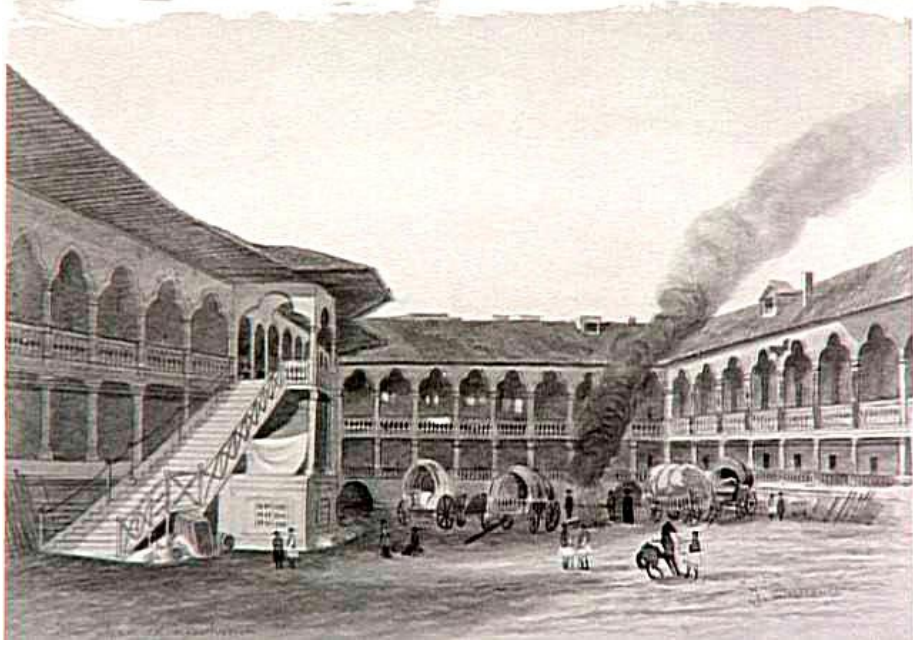
Res.7- *Dinlenen Türkler*, Charles Doussault, kağıt üzerine karakalem ve suluboya, 18x28cm. Env.no. 880.28.10, Musée des Beaux-Arts de Rennes.

54

Res.8- *Şam'da Doğu Kapısı*, Charles Doussault, kağıt üzerine karakalem ve suluboya, 21,5x31,8cm. Env.no. 880.28.4, Musée des Beaux-Arts de Rennes.

Doğu İle Batı Arasında Bir Gezgin-Ressam: Charles Doussault (1814-1880)¹

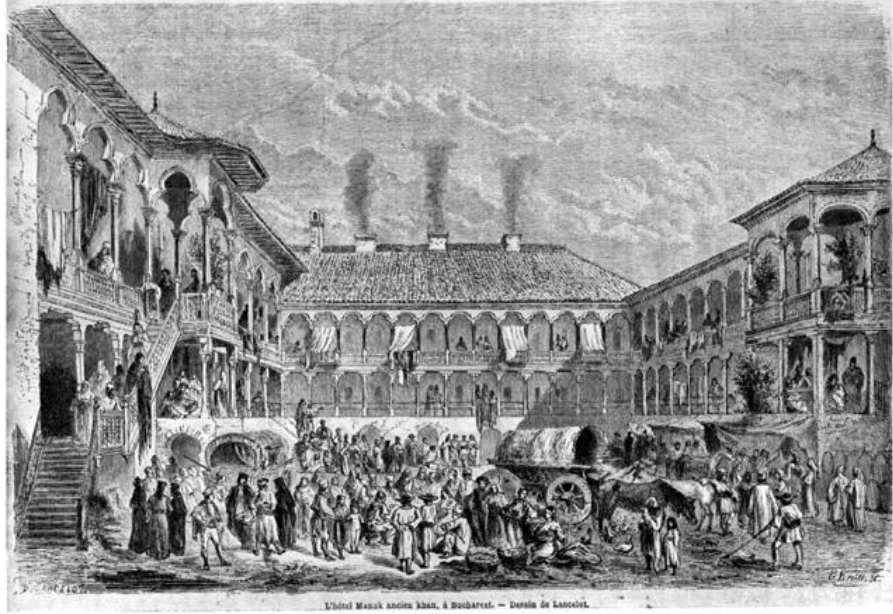

Res.9- *Bükreş'te Manuk Hanı*, Charles Doussault, kağıt üzerine suluboya, 26x37cm. Env.no.7342, Muzeul National de Artă al României, Bükreş.

Res.10- Bükreş Manuk Hanı, 1808.

Semra Daşçı

Res.11- *Bükreş Manuk Hanı*, 1860, gravür.

Res.12- *Bükreş'te Aziz George Kilisesi*, Charles Doussault, kağıt üzerine suluboya, 26x35cm. Env.no.7341, Muzeul National de Artă al României, Bükreş